

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább!* 2.5
Magyarország Licenc (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

Laudáció és világboldogítás

Tanulmányunkban az egyik felső-magyarországi – Tiszolcot, Lőcsét, Késmárkot, Bártfát érintő – kutatóutunk alkalmával az utóbbi város levéltárának 16. századi misszilisei között talált két, a levelektől tartalmilag és műfajilag egyaránt elkülönülő rövid, latin nyelvű szöveg ismertetésével és közlésével köszöntjük az ünnepeltet.

A bártfai városi levéltár (Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov) mindezidáig gyakorlatilag alig kutatott levelesanyaga rendkívül értékes és gazdag forrása a kora újkor történelmének. Kirajzolódik belőle Bártfának az országhatárokon túlnyúló kapcsolat-rendszere. Magyarországon kívül a városnak a dél-lengyelországi településekkel volt a legszorosabb kapcsolata, ezek közül a fontosabbak: Biecz, Görlitz (Gorlice), Grybów, Szandec (Stary Sącz), Żmigród, de időnként még a lengyel királlyal is leveleztek. A Lajtán túli területekről főként királyi rendeletek, utasítások érkeztek. A birodalomban keltezettek közül jelentős csoportot képeznek a különböző sziléziai városokból (Boroszló, Schweidnitz/Świdnica stb.) származó levelek. A város-, a had-, a gazdaság-, az egyház- és a nyelvtörténet sajátos szempontjai szerint egyaránt számos új ismerettel gyarapodhatunk a misszilisek részletes, mélyreható feldolgozása révén.

A bártfai levéltár anyagának rendezését még Iványi Béla kezdte meg,¹ a tételek többségéhez készített cédulái tartalmazzák az adott dokumentum dátumát és további fontosabb adatokat. A gondos rendezés ellenére ugyanakkor semmilyen jegyzék nem áll még a kutatás rendelkezésére a mohácsi csatát követő időszak leveles anyagáról, az egyes tételekhez csupán egy hozzávetőleges dátum megadásával lehet hozzáférni.²

Az általunk vizsgált első, keltezetlen szöveg címe szerint – *G. Logus ad Vuernerum et Ecchium* – a városhoz, illetve a térséghez kötődő két jeles személyiség, Wernher György³

---

¹ *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526, I: 1319–1501*, összeáll. IVÁNYI Béla, Bp., 1910; *Bártfa szabad királyi város levéltára, II: 1501–1526*, összeáll. IVÁNYI Béla, kézirat, lelőhelye és jelzete: OSZKK Fol. Hung. 2940.

² A Klebelsberg Kunó-ösztöndíj támogatásával 2011 nyarán Guitman Barnabás elkészítette a levéltár misszilisanyagából tizenegy évnyi (1550–1560) időszak tételes jegyzékét. A jegyzék az utóellenőrzést és a hibák javítását követően hamarosan megjelenik.

³ Wernherről bővebben I. Gustav BAUCH, *Valentin Eck und Georg Werner: Zwei Lebensbilder aus der Zeit der Besitzgreifung Ungarns durch die Habsburger*, Ungarische Revue, 1894, 40–57; Elfriede RENSING, *Georg Wernher, Präsident der Zipser Kammer*, A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve, 1933, 31–58; CSEPREGI Zoltán, *Bújócskázó életrajz: Wernher György (1490?–1556) hányatott ifjúsága = Acta historiae litterarum Hungaricarum, XXIX: Ötvös Péter Festschrift*, szerk. FONT Zsuzsa, KESERŰ Gizella, Szeged, 2006, 41–46; LAKATOS Bálint, „Pannoniae-luctus” – egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg-lengyel összefogás kísérlete, 1544, Irodalomtörténeti Közlemé-

(1490k–1556) és Eck Bálint⁴ (1494–1556) dicséretére készült latin beszéd, amelyet Iványi Béla az 1550-es évekre datált. Szerzője a sziléziai származású ismert neolatin költő, boroszlói prépost Georg von Logau⁵ (humanista néven: Georgius Logus; 1495k.–1553).

Az ősi, de elszegényedett nemesi családba született Logau neifői (Nysa) plébániai iskolai tanulmányait követően Thurzó János (1464/66–1520) boroszlói és Thurzó Szaniszló (1471–1540) olmützi püspök pártfogását egyaránt elnyerve került 1514-ben a krakkói, majd 1516-ban a bécsi egyetemre.⁶ Krakkói diákévei alatt kötött életre szóló barátságot Eck Bálinttal és Wernher Györggyel, laudációjának két címzettjével, Bécsben pedig földije, a jeles humanista, I. Ferdinánd későbbi történetírója, Caspar Ursinus Velius⁷ (1493k–1539) és Joachim Vadianus⁸ (1484–1551) köréhez csatlakozott, de itt ismerkedett meg a szintén egyetemi tanulmányokat folytató Nádasdy Tamással⁹ (1498–1562) is.

A Thurzók, illetve a tehető rokon Georg von Loxau¹⁰ (Loxan, Logschau, Lokschan, Jiří z Lokšan; 1491–1551), tették számára lehetővé a bolognai tanulmányokat (1519–1521), ahol az itáliai humanista tudós közösség elismert tagjává vált. 1522–1525-ben hosszabb időt töltött Rómában, tagja lett a Sodalitas Coritianának,¹¹ több ízben is találkozhatott VII. Kelemen pápával. Pályáját magyarországi kötődésű ismerősei biztatására II. Lajos udvarában tervezte folytatni, a tragikus kimenetelű mohácsi csatát követően azonban I. Ferdinánd titkára lett, elkísérte az ifjú királyt Prágába és Boroszlóba, majd Loxaival lengyelországi és magyarországi követségek tagjai között tűnt fel. 1530-ban a király kíséretében részt vett az augsburgi birodalmi gyűlésen, ahol a Fugger család bizalmát is elnyerte. Az ő támogatásukkal tudott további éveket (1531–1534, 1535–1536, 1538)

---

nyek, 2008, 259–286; BESSENYEI József, *Wernher, Georgius = Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, XIII, Bp., Balassi, 2012, 37–38 (a továbbiakban: MAMŰL). Jana BALEGOVÁ, *Humanista Jerzy Werner: wychowanek Akademii Krakowskiej?* = *Prace Historyczne*, 138, 2011, 83–95.

⁴ Eck életéről és munkásságáról bővebben, részletes szakirodalommal: GUITMAN Barnabás, *Adalékok Eck Bálint életéhez*, Századok, 2011, 1245–1252.

⁵ Gustav BAUCH, *Der humanistische Dichter George von Logau: Ein Beitrag zur Literaturgeschichte des schlesischen Humanismus*, Jahres-Bericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur, 1895, 5–33; Michael ERBE, *Georg von Logau = Contemporaries of Erasmus: A Biographical Register of the Renaissance and Reformation*, ed. Peter G. BIETENHOLZ, II, Toronto–Buffalo–London, University of Toronto Press, 1986, 338–339; Heinrich GRIMM, *Logau, Georg von = Neue Deutsche Biographie*, XV, Berlin, Duncker & Humblot, 1987, 117 (<http://www.deutsche-biographie.de>); LAKATOS Bálint, *Logau, Georg von = MAMŰL*, VII, 2007, 78–79.

⁶ MIKÓ Árpád, *Thurzó János = MAMŰL*, XII, 2011, 42–44; Uő., *Thurzó Szaniszló = MAMŰL*, XII, 44.

⁷ LAKATOS Bálint, *Ursinus Velius, Caspar = MAMŰL*, XII, 232–234.

⁸ Armin KOHNLE, *Vadian, Joachim = Theologische Realenzyklopädie*, XXXIV, Berlin–New York, de Gruyter, 2002, 489–492.

⁹ BESSENYEI József, *Nádasdy (I.) Tamás = MAMŰL*, VIII, 2008, 73–75.

¹⁰ Georg von Loxau előbb II. Lajos cseh titkára, majd 1526 után I. Ferdinánd szolgálatában királyi titkár, azután királyi tanácsos, a csehországi németek alkancellárja, az 1546-os regensburgi vallásügyi értekezleten a katolikus oldal csehországi auditora, Karlsberg (Kašperk) és Bresnitz (Březnice) várainak nagy hatalmú ura, számos királyi követség tagja, bőkezű mecénás volt. FOGEL József, *II. Lajos udvartartása 1516–1526*, Bp., 1917, 44, 75; BAUCH, *i. m.*, 9. skk.

¹¹ Johannes Coritius (1455–1527) luxemburgi származású humanista által Rómában létrehozott tudós társaság. Heinrich GRIMM, *Corycius Johannes = Neue Deutsche Biographie*, III, 1957, 372.

Itáliában, Padovában, Velencében, Rómában eltölteni. Ezidőtájt szerzett jogi doktorátust Ferrarában. A harmincas évek végén, miután udvari palotagrófi címet kapott, Boroszlóban telepedett le, azonban számos követi megbízatása miatt ezután is sokat utazott a közép-európai térségben. 1540-ben például ismét a királyt képviselő Loxau kíséretében utazott Krakkóba, ahol felújította még a tízes években kötött kapcsolatait. Logau haláláig aktívan részt vett az irodalmi életben, boroszlói kanonokként és prépostként ellenállt a reformáció csábításának, és a katolikus érdekeket védte.

Logaut a művelt utókor a klasszikus műveltség egyik legjelentősebb újraélesztőjeként tartja számon német, magyar, lengyel, cseh területeken egyaránt. Számos verse kötődik magyarországi személyiségekhez vagy történelmi eseményekhez.¹²

Bártfán található rövid kéziratosszépe nem teljesen ismeretlen a kutatás előtt. A jeles szlovákiai filológus, Daniel Škoviera egy évtizeddel ezelőtt egy rövid kísérő tanulmánnyal kiadta.¹³ A szöveg újraközlését azért látjuk mégis indokoltnak, mivel álláspontunk szerint Škoviera kiadásába egy apró olvasati hiba került, ami téves következtetésekhez vezethet.

Škoviera helyesen állapította meg a szöveg lejegyzőjének személyét, a kézírás alapján kétségtelen, hogy az egyik érintett, Eck Bálint volt, aki megörökítette Logau művét. A keletkezési idejére vonatkozóan azonban egyelőre semmilyen biztos támpont nem áll rendelkezésünkre. Škoviera abból indult ki, hogy a szóhasználatában és gondolatiságában egyaránt cicerói hatásokat mutató laudációban megemlített másik személy, akivel Logau együtt magasztalja barátait, nem más, mint az angol vándorhumanista, Leonhard Cox¹⁴ (*Coxano*).¹⁵ Amennyiben ezt elfogadjuk, valóban Cox kassai-krakkói (1518–1528) tartózkodásának éveiből származhat az irat, hiszen a későbbiekben visszatért Angliába, és nincs rá adatunk, hogy ápolta volna a közép-európai kapcsolatait.

A kéziratban azonban nem Cox, hanem egyértelműen Logau gazdag unokabátyja, Georg von Loxau (*Loxano*) neve szerepel. A kettejük közötti bensőséges viszonyról több alkalommal is tanúságot tett írásaiban Logau. Verseinek első összkiadásában található egy külön Loxaunak címzett mű (*Georgio Loxano, affini suo*¹⁶). Támogatója esküvőjének tiszteletére egy egész nászdalcsokrot adott ki 1535-ben.¹⁷ Anton Fuggernek ajánlott antik szövegkiadásának előszavában pedig így vallott kapcsolatukról: „Post Thursones uero cum Georgij Loxani lectissimi uiri et Inclyto regi nostro Ferdinando a consilijis, et epistolis, atque eiusdem consanguinei mei meritis et benignitati in primis me debere

---

¹² RÉCSEY Viktor, *Silesius Logus (Logau György) humanista írónak magyar vonatkozású költeményei* = *Analecta recentiora ad historiam renescentium in Hungariae litterarum spectantia*, szerk. Stephanus HEGEDŰS, Bp., 1906, 237–275.

¹³ Daniel ŠKOVIERA, *Eine Eloge an zwei ostslowakische humanisten von Georg Logus*, *Acta Universitatis Carolinae – Philologica 2 – Graecolatina Pragensia XIV*, 1993, 125–129.

¹⁴ Catherine F. GUNDERSON, Peter G. BIETENHOLZ, *Leonard Cox = Contemporaries of Erasmus, i. m.*, III, 1987, 353–354.

¹⁵ ŠKOVIERA, *i. m.*, 128–129.

¹⁶ Georgius LOGUS, *G. Logi Silesii ad inclytvm Ferdinandvm, Pannoniae et Bohemiae regem invictissimvm, Hendecasyllabi, Elegiae et Epigrammata*, Viennae Pannoniae, Hieronymus Vietor Silesius, 1529, 97–98.

¹⁷ Georgius LOGUS, *In laudem Catherinae, Aquilae Augustanae, Philippi filiae, Georgii Loxanii Silesii coniugis*, Wien, Johann Singriener, c. 1535.

agnoscam: cum illo quoque egregia quaedam coniunctio, et familiaritas tibi intercedit.”¹⁸
A betűalakon kívül, úgy véljük, ezek az írásos megnyilvánulások is inkább a Loxano olvasatot támogatják.

Mindezek alapján a Bártfán őrzött laudáció lehetséges keletkezési ideje széles spektrumot ölel át, hiszen a szerző számos alkalommal és huzamosabb ideig tartózkodott unokabátyja társaságában 1519-től annak 1551-ben bekövetkezett haláláig.

Ugyanakkor a szövegben található utalások a veszélyes követségekre, valamint Magyarország címerének említése arra az időszakra engednek következtetni, amikor Eck és Wernher egyaránt aktívan részt vett a hazai politikai életben. Ez az 1520-as évek végére, amikor határozottan kiálltak Ferdinánd király mellett, éppúgy igaz, mint a következő két évtizedre. Wernher királyi tanácsosként 1535–1540 között több diplomáciai küldetésben vett részt, Felső-Magyarországon sárosi várkapitányként, kamarai tisztségviselőként játszott fontos szerepet. Eck Bálint pedig, aki többször is viselte Bártfán a főbírói tisztséget, továbbá harmincados is volt, számos alkalommal képviselte a várost országgyűléseken és különböző tanácskozásokon.

A beszéd szerzésének lehetséges időpontjaként tehát éppúgy elképzelhető 1528, mint az utána következő évtizedek, akár a már említett 1540-es krakkói követjárás is adhatta az alkalmat Logaunak, hogy laudációval köszöntse régi barátait. Úgy véljük, biztosabb datálásra a rendelkezésre álló adatok egyelőre nem adnak módot.

A beszéd szövege:

G. Logus ad Vuernerum et Ecchium¹⁹

Sitque Nobilitatis, uirtute, constancia, et singulari fidelitate vestra, partę, vobis origo et perpetuum testimonium et monumentum. Multi, inquit vir ille diuinus, virtutis insignia absque virtute consecuti sunt. Talia vero virtutis premia nisi virtus prestare potest nemo. Itaque cum laurea et victoria ergo Imperatoribus re fortiter et feliciter gesta premium et insigne ornamentum dari solita sit, Atque eadem veluti perpetuo virore immortalitatem quandam representans Apollinis et Musarum sacra arbor, diuinis poetis imponi consueuerit, vos vero et pace et bello Egregij atque eximij vates, vestra virtute, fide, industria et constancia singulari, vrbes et prouinciam vestram, quantum in vobis fuit in officio retinueritis consilio ac opera vestra in periculosissimis legacionibus missis, omnibus modis Regi ac Ciuibus vestris eorumque commodis inseruieritis, Eapropter merito vestro optimo non absurdum neque indecorum Loxano mihi que visum est ut insigne vestrum corolla siue sertum laureum haberet, in cuius medio insigne Regni Pannonię quattor flumina comprehenderetur, ut constaret de quibus bene meriti essetis, et ubi precipue uirtus vestra enituerit etc.

A második szöveg egy rövid párbeszéd Pasquillus és Morphorius között. A levéltár rendezője, Iványi Béla az 1560-as évekre datálta a kézirat keletkezését, amely az általa írt cédula szerint „világboldogító eszmék”-et tartalmaz. A reformáció vitáinak hevében íródott, egyházkritikus dialógus, a 16. század elején hódító útjára indult pasquillus-irodalom egyik korai darabja. Pasquillus ironikus felsorolása, hogy a kor európai uralkodóinak

¹⁸ GRATTIUS, *De venatione liber I*, ed. Georgius LOGUS, Lvgdvni, Sebastian Gryphius, 1537, 5.

¹⁹ Magistrát Mesta Bardejov, missiles, škatul’ a č. 125, Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov.

milyen erényeket ajándékozna, egyúttal annak kijelentése is, hogy a pápa és a királyok mindezeknek híján vannak. Szellemes játék a szavakkal a VII. Kelemen pápának kívánt szelídsg (Clementi. Clementiam). A szöveg második felében az egyháziak erkölcsre tesz megjegyzéseket a szerző.

A beszélgető partnerek, Pasquillus és Morphorius (Marphorius, ritkábban Mercurius) Rómában található antik eredetű megszemélyesített szoboralakok, akikre hivatkozva bármilyen véleményt szabadon meg lehetett fogalmazni („Uni Pasquillo omnia licent impune”).²⁰ A Bártfán található szöveg apróbb eltérésekkel az itáliai származású, de Svájcban alkotó protestáns humanista Coelius Secundus Curione²¹ (1503–1569) 1544-ben Bazelben megjelent, a korban óriási népszerűségnek örvendő pasquillus-gyűjteményében is megtalálható.²² A dialógus népszerűségére utal, hogy a bártfain kívül más európai gyűjteményekben is fellelhető kéziratos formában.²³

Legkorábbi fennmaradt változata a konstanzi prédikátor, Johann Zwick²⁴ (1496 k.–1542) Heinrich Bullingernek Zürichbe küldött, 1533-ra keltezett levelében található.²⁵ Zwick annak bizonyosságául mellékeli a vallási kérdésekben nehézségekkel küzdő zürichiieknek a párbeszédet, hogy a rómaiak és más nemzetbeliek is úgy gondolkodnak és éreznek már, mint a reformátorok.²⁶

Az alább közölt bártfai szövegvariáns a Zwick-féle változattól eltérő Curione-féle kiadáshoz áll közelebb, pontos forrásának megállapítása azonban még további vizsgáldásokat igényel.

---

²⁰ Idézet Johann Zwick leveléből. Heinrich BULLINGER, *Werke*, Abteilung II, *Briefwechsel III: Briefe des Jahres 1533*, bearb. von Endre ZSINDELY, Matthias SENN, Zürich, Theologischer Verlag, 1983, 58.

²¹ Markus KUTTER, *Curione, Celio Secundo = Neue Deutsche Biographie*, III, 1957, 442.

²² *Pasquillorum Tomi duo Quorum primo uersibus ac rhythmis, altero soluta oratione conscripta quamplurima continentur, ad exhilarandum, confirmandu[m]q[ue] hoc perturbatissimo rerum statu pij lectoris animum, apprime conducentia*, Elevtheropoli [Basel], Johannes Oporinus, 1544, 296. Ezúton köszönjük Ekler Péter szíves közreműködését a dialógus egyik lehetséges forrásának azonosításában.

²³ Például: Heidelbergi egyetemi könyvtár, Pal. lat. 1984, 139. – Karl CHRIST, *Die altfranzösischen Handschriften der Palatina*, Leipzig, Harrassowitz, 1916, 99; Michael KLEIN, *Die Handschriften der Sammlung im Hauptstaatsarchiv Stuttgart*, Wiesbaden, Harrassowitz, 1980 (Die Handschriften der Staatsarchive in Baden-Württemberg, 1), 184–185, 134. számú tétel.

²⁴ Paul TSCHACKERT, *Zwick, Johann = Allgemeine Deutsche Biographie*, XLV, 1900, 533 (<http://www.deutsche-biographie.de>).

²⁵ BULLINGER, *Werke*, i. m., 57–58.

²⁶ Sed ecce, lepidissimum sane dialogum Theodoro et tibi mitto, ex quo intelligetis etiam Romanos et exterarum nationum sapere et idem sentire nobiscum. *Uo.*, 57.

Mor: Quid suspiras Pasquille?²⁹

Pas: Vides *Rempubicam* tum³⁰ principum tum priuatorum opera perditam iri.

Mor: Est quod in hys desideres? Pas: Multum et multa.

Mor: Si deus esses, quidnam hys potissimum concederes?

Pas: Clementi.³¹ Clementiam et pietatem.

Carolo³² Magnanimitatem et diligentiam.

Ferdinando³³ Comici³⁴ sentetiam, vt velit quod possit.³⁵

Francisco³⁶ Fortunam³⁷ iudicium et fidem.

Henrico³⁸ Religyonem et sanam mentem

Lusitano³⁹ Tantum potentię quantum arrogantię, si quidem hoc per me preștari possit.

Senatui purpureo. Literas et Venerem non preposteram

Episcopis darem quod nolunt literas, et adimerem

quod⁴⁰ ambiunt voluptates et dominia.

Sacerdotibus darem vxores, vt abycerent concubinas.

Monachis concubinas, vt vxores et mariti esse desinant.

Az itt közölt két kis írás hangvétele, a háttérben álló motivációk és a keletkezési körülmények különbözőek. Egyiknek szerzője egy neves humanista költő, a másiknak pedig az egyháznak egy ismeretlen római kritikusa. Összeköti őket mégis közép-európai beágyazottságuk. Önmagukban állva is meggyőzően igazolják, hogy a 16. század első felének felső-magyarországi városi értelmisége szerves része volt a Közép-Európát behálózó, elsősorban, de nem kizárólag német gyökerű humanista közegnek, amely az itáliai reneszánsz műveltség gyümölcseit és a németországi reformáció tanait egyaránt közvetítette hazánk területére.

---

²⁷ Curione gyűjteményében: Marforius.

²⁸ Magistrát Mesta Bardejov, missiles, škatul'a č. 156, Štátny archív v Prešove, pobočka Bardejov.

²⁹ Curione gyűjteményében: o Pasquille.

³⁰ Curione gyűjteményében: cum.

³¹ VII. Kelemem pápa (1523–1534).

³² V. Károly (1519–1556) római császár.

³³ I. Ferdinánd (1526–1564) magyar és cseh király.

³⁴ Curione gyűjteményében: iuxta comici.

³⁵ Curione gyűjteményében: vellet quod potest.

³⁶ I. Ferenc (1515–1547) francia király.

³⁷ Curione gyűjteményében: fortunatum.

³⁸ VIII. Henrik (1509–1547) angol király.

³⁹ III. János (1521–1557) portugál király.

⁴⁰ Curione gyűjteményében: Episcopis literas darem quas uolunt, adimerem autem quas.